

FUND I ET GAMMELT MONGOLSK BLOKTRYK

AF

OVE K. NORDSTRAND

Ved systematisk forskning, men ikke sjældent også ved samspil af rene tilfældigheder, føjes der stadig nyt til boghistoriens brogede mangfoldighed. For kort tid siden er der således, under arbejdet med restaurering af et mongolsk bloktryk i Det kgl. Biblioteks orientalske afdeling, gjort et betydningsfuldt fund, som væsentligst skyldes tilfældigheder. Der er tale om en lille, men alligevel vigtig detalje, som bidrager til belysning af den asiatiske bloktrykteknik i ældre tid.

Vort kendskab til detaljerne i fremgangsmåden ved fremstilling af bloktryk i ældre tid stammer for en stor del fra perseren Rashid-ed-Dins verdenshistorie (fra o. 1307), hvor der i afsnittet om Kinas historie gives en ret detaljeret skildring af bloktrykteknikken, som den udøvedes i Kina på den tid.¹⁾ Fremgangsmåden var i korthed følgende: Træplader af størrelse som bladene skal have i den færdige bog, gøres fuldstændig plane på begge sider. Dernæst prenter en dygtig kalligraf bogens tekst på tynde papir-

Foroven: Fig. 1. En af de fremdragne titelsider, som efter alt at dømme er en korrektur til det foreliggende tryk. Den her gengivne side er trykt i to tempi, idet trykningen af rammen med de to buddhabilleder og de buddhistiske lykkesymboler er udført i en arbejdsgang, medens teksten i midterspejlet derefter er trykt ind fra en anden trykblok. Der er derfor mulighed for at bogens færdige titelside, som nu mangler, har været to-farvet, med rammen trykt i rødt og teksten i sort. Originalens størrelse: 14,9 × 48,7 cm.

blade, som, efter at eventuelle skrivefejl er rettet, klæbes op på træpladerne med skriften indad, hvorved den ses spejlvendt gennem papiret. Herefter skræbes eller gnides papiret bort, således at kun selve skriften bliver tilbage på træpladens klisterlag. Så tager blokskæreren fat og bearbejder pladens overflader med sine knive, indtil skriften fremtræder i relief. Trykpladens overflade indfarves nu med en børste, hvorefter et papirblad lægges på og gnides ned mod trykelementerne med en ren børste. Så vendes pladen, og et aftryk tages af pladens anden side på et andet papirblad. De to papirblade klæbes sammen, enten „ryg mod ryg“ eller på hver sin side af et tredje papirblad. Hermed er et af bogens blade færdigt, og processen gentages med det næste. Bloktryk fremstillet på denne måde hæftes ikke, men lægges i en stabel mellem to træplader, som holdes sammen ved omvikling med en snor eller ved indsvøbning i et stykke stof, bogsvøbet. En bog af denne form betegnes en *pothi*.

Vi går nu frem til 1922. På dette tidspunkt opholdt den danske sprogforsker, dr. phil. Kurt Wulff, sig i Peking for at studere det kinesiske sprog. Før afrejsen fra København havde han, tilskyndet af Det kgl. Biblioteks daværende chef, overbibliotekar H. O. Lange, påtaget sig under Kinaopholdet at erhverve moderne kinesisk litteratur til bibliotekets orientalske samling. Herudover søgte dr. Wulff, ved gentagne besøg hos Pekings antikvitethandlere, for egen regning at erhverve ældre tibetanske, mongolske og kinesiske bøger. Priserne var imidlertid høje, en følge af professionelle opkøberes og amerikanske turisters stærke interesse for kinesiske antikviteter, og da de midler dr. Wulff kunne afse til dette formål, var forholdsvis beskedne, måtte han med beklagelse begrænse sine erhvervelser til nogle få, men virkelig gode køb. Een af de første dage af december måned 1922 aflagde dr. Wulff besøg hos en af Pekings mindre antikvitethandlere og fandt her en samling buddhistiske håndskrifter og bloktryk på kinesisk, tibetansk og mongolsk.²⁾ Det drejede sig for en stor del om fragmenter, og bøgerne var alle mere eller mindre beskadiget af vand, men da prisen var ekstraordinær lav (ca. 50 kr.),³⁾ erhvervede dr. Wulff samlingen, som efter hans hjemkomst indlemmedes i Det kgl. Biblioteks orientalske samling. Straks efter erhvervelsen foretog dr. Wulff en gennemgang af samlingen, assisteret af en tolk i tibetansk og mongolsk, som var ansat i det kinesiske krigsministerium,⁴⁾ og det viste sig hurtigt, at enkelte af samlingens bøger hver for sig repræsenterede værdier, som mange gange oversteg det beløb, for hvilket hele samlingen var erhvervet. Og nu 35 år efter er der i eet af samlingens mongolske bloktryk gjort fund, som placerer erhvervelsen i et plan, ingen tidligere havde turdet drømme om.

Fig. 2. Detalje af korrekturside samt den tilsvarende detalje i rentrykket. Den mongolske skrift læses ovenfra og nedad begyndende i klummens venstre side. Det nederste tegn i fjerde linje fra venstre i korrekturtrykket ender brat. Den lille skrå streg som skimtes umiddelbart til venstre for tegnet markerer at der her foreligger en fejl. Ved sammenligning ses på rentrykket en tilføjelse i form af en lille „hale“. Skillelinien mellem halen og tegnets oprindelige afslutning tegner sig som en fin, hvid linie. Ca. $\frac{3}{5}$ størrelse.

Trykket, som bærer signaturen *K-Mong.504-2°*, har hidtil ikke kunnet underkastes en dyberegående videnskabelig bearbejdelse, fordi det på eet eller andet tidspunkt har været udsat for en kraftig gennemvædning. Herved er klæbestoffet, hvormed tryksiderne er klæbet sammen, blevet opblødt og har gennemtrængt papiret. Dette har forårsaget, at bladene ved tørringen er bragt til at klæbe sammen i bundter. Mongolisten, professor Walther Heissig fra Bonn, foretog for nogle år siden en foreløbig undersøgelse af de tilgængelige dele af trykket, som viste sig at indeholde en oversættelse fra tibetansk af en berømt buddhistisk, religiøs tekst, *T'ar pa chen po*, hvis sanskrit-original er gået tabt. Teksten handler om bekæmpelse af det slette gennem alvorlig anger og anråbelse og forherligelse af Buddhaerne og Boddhisattvaerne. På basis af kolofonens ordlyd kunne det konstateres, at trykblokkene er skåret i 1650.⁵⁾ Dermed kan det foreliggende tryk placeres som et eksemplar af det tredieældste mongolske bloktryk der kendes. Men ikke nok hermed.

For kort tid siden påbegyndtes en restaurering af *K-504-2°*, og en række interessante detaljer kom herigennem for dagens lys. Bogens blade var stærkt medtaget. Udover sammenklæbningen bar de således spor af såvel svampe- som insektangreb. På og langs de nederste kanter af flere af bladbundterne fandtes jordpartikler, som efter alt at dømme var aflejret, medens trykket var gennemblødt. Tilsvarende jordpartikler fandtes på dækpladerne, specielt den bageste.

De sammenklæbende blade adskiltes ved hjælp af præparationsnåle og en tynd stålklinge, af form som en paletkniv. Efter at være adskilt undersøgte hvert blad, der som nævnt består af to tryksider klæbet på hver sin

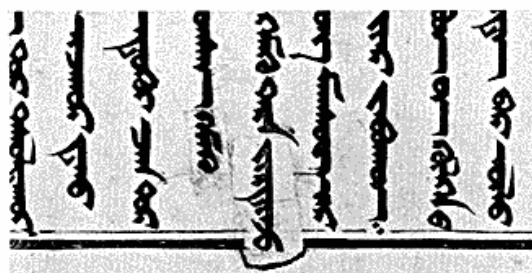

Fig. 3. Detalje fra en af rentrykkets sider som viser korrektion af skærefejl ved overløbning efter trykningens afslutning. I linie 4 fra venstre er det nederste tegn overløbet med et stykke papir, hvorpå det korrekte tegn er skrevet. I næste linie (l. 5) er nederste tegn ligeledes overløbet med det korrekte tegn skåret ud af en korrekturside. Det overløbte tegn har imidlertid været større end det oprindelige og selv en ret nærgående beskæring har ikke kunnet bringe det inden for klummen, hvorfor rammelinien har måttet forsynes med en tegnet udbugtning. Ca. $\frac{3}{5}$ størrelse.

side af et tredje blad, ved gennemfaldende lys. Det konstateredes herved, at der i en række blade fandtes indskud bestående af hele trykte sider og dele af sådanne.

De trykte indskud, som blev fremdraget mellem bogens regulære tryksider, indeholder hist og her mellem linierne nogle små røde prikker, som ved første øjekast kunne tage sig ud som tilfældige farvestænk. Efterhånden blev det dog klart, at der snarere måtte være tale om een eller anden form for markeringstegn. Da trykket på de indskudte sider tilsyneladende svarede til de regulære tryksider, kunne der være tale om korrektursider af det foreliggende tryk. Ved sammenligning viste denne antagelse sig at være rigtig, og det kunne konstateres, at der på de steder i de indskudte sider, hvor markering var foretaget, forelå skærefejl, som senere var rettet i rentrykket.

I et asiatisk bloktryk som det foreliggende oplyser kolofonen, hvornår blokkene er skåret, derimod intet om hvornår det enkelte aftryk er taget, idet bloktryk af denne art ikke fremstilledes i mere end få eksemplarer ad gangen, alt efter behov.⁶⁾ Den omstændighed at korrektursider er fundet som indskud i den foreliggende bog, viser altså, at dette tryk må være fremstillet meget kort tid efter at blokkene er skåret. Videre er der gennem dette fund ført bevis for at man har benyttet sig af fortryk ved korrektion af skærefejl.

En detalje i en af korrektursiderne antyder teknikken, som anvendtes, hvor dele af et tegn var blevet beskadiget. Det nederste tegn i linie 4 på denne korrekturside ender brat (se fig. 2). Umiddelbart til venstre for tegnet skimtes en lille skrå streg, som markerer en fejl. Ved sammenligning

med den tilsvarende side i rentrykket ses det, at der her er tilføjet en „hale“. Trykblokken er ikke skåret på ny, hvilket fremgår af forskellige mindre særegenheder, som forekommer såvel i korrektur som i rentryk. Tilføjelsen må derfor være foretaget på den måde, at et stykke af trykblokkens overflade er skåret bort og erstattet med en stump træ, hvori blokskæreren har skåret den manglende detalje. Professor Heissig har oplyst at denne fremgangsmåde i vore dage anvendes i Mongoliet ved udbedring af beskadigede tegn på trykblokke.

En anden fremgangsmåde ved korrektion af skærefejl findes praktiseret på en af rentrykkets sider. To tegn er her korrigeret ved overløbning. I det ene tilfælde er det korrekte tegn skrevet, i det andet trykt. Den trykte rettelse kan enten være fremstillet på den måde, at det korrekte tegn er skåret i et lille stykke træ,⁷⁾ hvoraf der dernæst er taget et aftryk, som er klæbet over det fejlagtige tegn, eller, hvad der muligvis er mest sandsynligt, det korrekte tegn kan være skåret ud af en korrekturside og klæbet op (se fig. 3).

Udover de ovenfor omtalte korrektursider fandtes som indskud tre trykte sider, som udmærker sig ved deres udstyr. Klummeafgrænsningen har her form af stærkt forsirede rammelister, og på begge sider af klummen findes buddhistiske billeder. Tilsyneladende er der her tale om titelsider, og da bogens egen titelside er gået tabt (se nedenfor) får disse en vis betydning. Da teksten på de tre sider tilsyneladende er forskellig, underkastes de for tiden nærmere undersøgelser ved professor Heissig, idet den mulighed foreligger, at de to sider kan være titelsider hidrørende fra andre hidtil ukendte tryk. Een af de fremdragne titelsider gengives her som fig. 1.

Een af korrektursiderne indeholder på bagsiden nogle tegn skrevet med samme røde farve som korrekturtegnene. Der er tale om det kinesiske tegn *yen* med betydningen „ord“ eller „tegn“ samt nogle taltegn, og det kan ikke udelukkes, at der her kan være tale om en slags regnskab for korrektørens arbejde. Samme korrektursides bagside indeholder videre et svagt aftryk af en titelside, som, såvidt det kan afgøres, er fremkommet ved at papiret har ligget ovenpå trykblokken til den pågældende side.

Bogens dækplader har oprindeligt været betrukket med svær silkebrokade med dybblå bundfarve, hvori er indvævet buddhistiske lykkesymboler i to lysere blå nuancer, samt grønt, gult, zinnoberrødt og guld. Slid, ælde og smuds har imidlertid bragt brokadestoffet i en særdeles slet forfatning. Langs dækpladernes kanter var det helt slidt bort, medens resten kun delvis hæftede ved underlaget. En lang, smal papliste, betrukket med brokadestof, fandtes klæbende til recto-siden af bogens første

blad. En tilsvarende kort brokadebetrukket papliste lå løst, men kunne, efter de aftryk den havde efterladt, konstateres tidligere at have klæbet til bogens kolofonside (sidste side).

På indersiden af den forreste dækplade fandtes nogle stærkt lasede rester af en papirforing, som oprindeligt synes at have bestået af mindst seks lag ganske tyndt, samt eet lag noget tykkere papir. En tilsvarende foring bestående af to lag tyndt, og eet lag tykkere papir fandtes på indersiden af bageste dækplade. Papirforingen på forreste dækplades inderside havde øjensynlig dannet basis for en eller anden beklædning, idet det tykkere papirblad sad direkte på dækpladen dækket af de sammenklæbede lag af det tyndere, gullige papir.

Bogens paginering frembyder en ejendommelighed. Hver side er forsynet med såvel mongolsk som kinesisk paginering. Men de to pagineringer er ikke sammenfaldende. Siderne, som udgør første blad, bærer den kinesiske paginering 1 og 2, medens de i den mongolske paginering benævnes 2 og 3. Umiddelbart kunne det derfor antages at der forelå en fejlpaginering, som udlignedes senere. Dette er imidlertid ikke tilfældet, idet hele bogen er pagineret på denne måde. Der må derfor, forud for det nuværende første blad, oprindeligt have været en side, som indgik i den mongolske paginering, men holdtes udenfor den kinesiske. Da der kun har været tale om een side, er det nærliggende at antage, at denne har været opklæbet på papirforingen på forreste dækplades inderside, og at det følgelig har drejet sig om bogens mongolske titelside. Denne antagelse underbygges yderligere af forskellige andre omstændigheder. Ud fra aftryk, som findes på henholdsvis første og sidste side i bogen, kan det konstateres, at der på indersiderne af begge dækplader har været opklæbet rammer bestående af brokadebetrukne lister. Ved en nærmere undersøgelse af de fundne to brokadelister fandtes på undersiden af den længste en lille stump gult silkestof samt mere omfattende aftryk af silkestoffets overfladestruktur. Den lille stump silke må formodes at være den sidste rest af et stofdække, et „dust-cover“, i lighed med dem man meget hyppigt finder i tibetanske pragtbøger, hvor de tjener til beskyttelse af titelsiderne med deres billeder, såvel mod tilsmudsning som mod profane blikke. Det kgl. Bibliotek ejer bl. a. en sådan tibetansk pragtbog (Black Nr. 5), hvor titelsiden er beskyttet af ikke mindre end 5 dust-covers.

Den foreliggende bogs historie kan på det nuværende stadium ikke klarlægges. Imidlertid kan det ud fra vandpletningens karakter med fuld sikkerhed afgøres, at bogen beskadigedes medens den lå på sin hylde i bogsamlingen hvortil den hørte. De ovenfor omtalte jordpartikler, som heftede til bogens underste snit og til dækpladerne, viser imidlertid klart,

at den, endnu medens den var gennemblødt, fjernedes fra sin hylde og anbragtes i en unaturlig, lodret stilling på jorden. Heraf synes at fremgå at bygningen, som husede denne bogsamling, på et eller andet tidspunkt må være blevet ramt af en katastrofe, efter ovennævnte omstændigheder at dømme sandsynligvis en brandkatastrofe. Dette spørgsmål kan imidlertid ikke fuldt besvares medmindre supplerende materiale af den ene eller den anden art fremdrages.

¹⁾ Thomas Francis Carter: *The Invention of Printing in China and its Spread Westwards*. London & New York 1925, p. 130-31. - ²⁾ Brev fra dr. Wulff til overbibliotekar H. O. Lange, dateret Peking 6. dec. 1922. (Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 3736, 4°). - ³⁾ Brev fra dr. Wulff til dr. J.W. S. Johnsson dateret Peking 1. januar 1923. (Kgl. Bibl. Utilg. 218). - ⁴⁾ Se ovennævnte brev til overbibliotekar H. O. Lange. - ⁵⁾ Walther Heissig: *Die Pekinger lamaistischen Blockdrucke*. (= Göttinger Asiatische Forschungen II) Wiesbaden 1954, p. 8-9. - ⁶⁾ Eksempelvis kan det nævnes at Det kgl. Bibliotek ejer indeksbindet til tan-jur, kommentarværket til den tibetanske hellige skrift, i Narthang-udgaven fra 1742. For nogle år siden erhvervede H.K.H. Prins Peter til biblioteket et komplet eksemplar af tan-jur, i Narthang-udgaven (se herom: H.R.H. Peter of Greece and Denmark, *Books from Tibet*, i: *Fund og Forskning II*, 1955, p. 113-124). En sammenligning viser at såvel det gamle som det nye indeksbind er trykt med samme blokke. - ⁷⁾ Se f. eks. nogle løse mongolske trætyper fundet i Tun-huang-hulerne, gengivet hos Carter, op. cit. planche overfor p. 163.